

Společenství, které spojuje mystiku a společenský aktivismus

S VNITŘNÍM SVĚTLEM

Zdeněk Vojtíšek

Obvyklou cestou nového náboženského hnutí je postupná ztráta počátečního protestního zaměření a rychlejší či pomalejší začleňování do společnosti. Tuto změnu obvykle doprovází i ztráta schopnosti vyzývat většinovou společnost k novým pohledům a ke zvažování jiných hodnot. Hnutím, které si ale neobvykle dlouho udrželo schopnost oslovovat a inspirovat své okolí, je Společnost přátel (tzv. kvakeři). Možná to způsobuje rys tohoto hnutí, který se obvykle označuje jako „mystický“.

Střed 17. století byl v Anglii neklidný. Občanská válka (1642-1660) měla i náboženskou rovinu v konfliktu puritánů a státem podporované anglikánské církve a v tomto prostředí zněly náboženské otázky zvláště silně. Vznikla řada nových náboženských hnutí,¹ která zpochybňovala tradiční autority římských katolíků i protestantů - církev i Bibli. Duchovně znepokojení lidé cítili rozpor mezi křesťanskými ideály a životem společnosti a toužili po hlubším návratu k původnímu křesťanství, než jaký poskytovala reformace.

Nic než vnitřní světlo

Mezi těmito hledači byl i obuvnický učen George Fox (1624-1691). Roku 1643 opustil učení a vydal se na pouť, motivovanou hledáním pravdy. Po několika letech a po náboženském zážitku ji našel: podle něho není v žádné církevní instituci, ale v nitru každého člověka. Tam přebývá Ježíš Nazaretský, jenž je podle Janova evangelia „pravé světlo, které osvětluje každého člověka, přicházejícího na svět“.² Každý má tedy v sobě „vnitřní světlo“, „Boží světlo“ či „vnitřní hlas“. Různé způsoby bohoslužeb a různá vyznání, o něž křesťané mezi sebou tolik zápasí, jsou tím pádem zbytečné. Pravá bohoslužba se koná v srdci.

Převratnou myšlenku o vnitřním světle začal Fox veřejně kázat roku 1647. Ve světle jeho poznání není člověk zcela hříšný a špatný, ale má v sobě i kvality, jež mu umožňují dosáhnout dokonalosti. Poslední autori-

William Penn

tu není Bible, ale vnitřní Kristův hlas, jemuž každý člověk musí naslouchat. Spasení nezáleží jen v Kristově ukřižování a Kristus je spíše dokonalým vzorem tomu, kdo se - jako on - řídí vnitřním světlem.

Tyto myšlenky byly zcela v protikladu k doktrínám, které byly puritánům svaté. Fox ale napadal také obvyklou církevní praxi - bohoslužby a všechny jejich rekvizity odmítal jako zbytečné, svátosti křtu a večeře Páně shledával jako příliš materiální a bez vztahu k pravé vnitřní zbožnosti, kostely a jejich vybavení kritizoval jako místa modloslužby, odmítal kněze a jakékoli duchovní osoby, neboť každý má stejný přístup k Bohu, zrazoval od placení desátků i slavení svátků.

Roku 1649 byl Fox poprvé uvězněn, ale jeho touha po pravdě překonávala i častá bití i věznění. Kázal v kostelech i hospodách a především provokoval: rušil bohoslužby, hádal se s církevními představiteli a ve stylu starozákonních proroků napomínal mocné a posmíval se jim. Podobně jako on vykonávali i jeho následovníci, Přátelé Pravdy, veřejné symbolické činy: procházeli na ulicích se jhy na šíji jako prorok Izajáš, ukazovali se na veřejnosti nazí, v kostelech tiše stáli s načerněnou tváří, a tak obžalovávali přítomné z pokřtěctví, apod. Jako mno-

há jiná nová náboženská hnutí byli i Přátelé milenialisty - napjatě očekávali konec tohoto věku, druhý Ježíšův příchod a jeho tisíciletou vládu. Vrcholem mileniálních proroctví byla událost roku 1656 - James Nayler (asi 1617-1660), jeden z nejvýznamnějších Přátel, vjel na oslu do Bristolu - podobně jako kdysi Ježíš do Jeruzaléma, - nechal zástup provolávat „hosana“ a vztáhl na vnitřní světlo v sobě i další Ježíšovy činy a role.

Snad i kvůli takovým excesům, anebo možná v reakci na pronásledování Fox na svých mnohých cestách hnutí kolem roku 1667 organizačně uspořádal. Základní jednotkou se stalo tzv. měsíční shromáždění, tedy sbor Přátel, kteří se kromě duchovních setkání scházejí jednou měsíčně k pracovnímu shromáždění. Vyšší jednotkou na

George Fox.

národní nebo oblastní úrovni je až dodnes roční shromáždění. O závěrech se na těchto shromážděních jedná tak dlouho, až je dosaženo všeobecného souhlasu. Přírodním centrem hnutí se stal Swarthmoor Hall blízko města Ulverstone v hrabství Cumbria, sídlo vdovy Margaret Fellové (1614-1702), s níž se Fox roku 1669 oženil. Název hnutí se kolem roku 1670 ustálil na Společnosti přátel. V době Foxovy smrti roku 1691 měla Společnost v Anglii asi 65 tis. členů.³

Mystický zážitek i radikalita

Zbožnost Přátel je vnitřní, mystická: přítel sestupuje „do ticha svého nitra, kde je možné zažít Boží přítomnost“.⁴ Subjektivismu takového sestupování Přátel tradičně čelili jak stálým srovnáváním svého vnitřního světla s Ježíšovým poselstvím, tak i aktivní společenskou činností v duchu evangelia. Vytvořili tak unikátní spojení toho, co se často považuje za protiklady: mystické zbožnosti s prorockým duchem, vnitřní zbožnosti se společenským aktivismem i protispolečenského protestu s vysokým angažmá ve prospěch společnosti.⁵

Bohoslužby Přátel se odehrávají bez svátostí a kázání, v tichém očekávání vnitřního hlasu. Pokud tento hlas promluví, dotyčný muž, žena nebo dítě povstane a osloví shromáždění v duchu toho, co tento hlas sděluje. Je pravděpodobné, že díky extatickému třesení (quaking) při přijímání tohoto poselství dostali první Přátelé svou dodnes oblíbenou přezdívku „kvakeři“ (quakers).

Existují ovšem i její alternativní vysvětlení.⁶ Třesení ostatně brzy vymizelo.

Foxův radikalismus se promítal i do etiky a způsobu života tak, že kvakeři často tvrdé normy puritánů ještě zpřísnili. Základem byl jednoduchý životní styl v duchu skromnosti a prostoty, které se týkaly oděvů (tradičně šedých), jídla, domů i slovních vyjádření, která často používala jazyk Bible. Odmítán byl alkohol, hazard, umění a jakákoli světská zábava. Důraz na svědomí a vnitřní čistotu vedl např. až k odmítání anglických názvů dnů v týdnu jako výrazu pohanství.⁷ Podobně vedl důraz na poctivost k odmítnutí jakékoli přísahy, protože každé slovo poctivého člověka musí být závazné. V duchu radikální interpretace evangelia kvakeři odmítli také jakékoli násilí a v případě vlastního napadení osvědčovali ochotu raději trpět. Myšlenka stejného vnitřního světla v každém člověku přivedla kvakery k přesvědčení o rovnosti mezi lidmi, a tedy k odmítání smekat klobouky, používat tituly nebo zdvořile vykat.⁸

Tyto osobní zásady se promítly i do společného života kvakerů. Prostota a rovnost se projevila např. v jednoduchých, nezdobených „domech setkání“, v nichž jsou sedadla uspořádána tak, aby kvakeři seděli pokud možno tvářemi k sobě. Ostražitost před jakoukoli náboženskou okázalostí vede kvakery k tomu, že svátkům nepřikládají velkou důležitost. Pokud se scházejí v neděli, činí to z praktických důvodů (ve dni volna), nikoli kvůli posvátnosti tohoto dne. Oddělenost od světa motivovala kvakery zpočátku k příkrému odmítání sňatků s těmi, kdo stáli mimo jejich společenství. Puritánská účelnost a píle z nich časem učinila ekonomicky velmi úspěšné společenství, pro něž se stala typickou ochota pečovat o méně majetné vrstvy obyvatelstva. Prosperity brzy dosáhli hlavně v nábožensky tolerantní Americe.

Americké možnosti a dilemata

Kvůli pronásledování v rodné Anglii dorazili první kvakeři do Ameriky velmi brzy – snad již roku 1656. Impuls ve prospěch kvakerské emigrace dal William Penn (1644–1718), syn anglického admirála a příbuzný krále Jakuba II. Roku 1681 získal od krále Karla II. rozsáhlé území v Severní Americe jako splátku dluhu jeho otci. Následujícího roku do Ameriky odplul s vizí spravovat svou zemi (Pennsylvánii) podle biblických zásad a s myšlenkou tolerance vůči každému náboženskému přesvědčení. Tento Pennův „posvátný experiment“⁹ zásadním způ-

Roku 1701 podepsal William Penn rovnou smlouvu s Indiány.

sobem ovlivnil další náboženský život v Severní Americe.

Ačkoliv se Penn na svém americkém území nikdy nezabýdlel, jeho ideály se dařilo uskutečňovat a Pennsylvánie se stala téměř ideálním cílem náboženských uprchlíků. Byli to nejen Přátelé, ale i mennonité a další příslušníci evropských náboženských menšin. Penn a další kvakeři prosluli také rovným zacházením s Indiány a citlivostí vůči jejich kultuře. Příznačné je, že jedním z historicky zachycených důvodů vyloučení ze Společnosti přátel byl prodej alkoholu Indiánům.

Postavení v Americe znamenalo pro kvakery významný přerod. Z pronásledované menšiny v Anglii se stali významnou politickou i ekonomickou silou v New Jersey a Delaware, a dokonce dominantní silou v Pennsylvánii. Z pennsylvánské Philadelphie pomohli vytvořit kulturní středisko tehdejší Ameriky a pennsylvánský zastupitelský sbor ovládaný kvakery přispěl k prohloubení americké demokracie.¹⁰ Z disenterů (společenských opozičníků) se stali politici a další vůdčí osobnosti.

Tento přerod Přátelům ale připravil také bolestné dilema. Ve válce proti Francouzům a Indiánům v letech 1754–1763 bylo třeba Pennsylvánii a její obyvatele bránit. Dilema mezi odporem vůči násilí a odpovědností vedlo k rozdělení pennsylvánských kvakerů. Nakonec většina z nich roku 1756 zastupitelský sbor opustila, protože se nechtěli podílet na vojenské legislativě. Američtí kvakeři tak ve své většině rezignovali na roli politických vůdců a raději zůstali v roli mravní opozice. Tento postoj se často ukázal jako účinný, neboť ekonomicky i politicky byli kvakeři velmi úspěšní.

A právě tato role „hlasu svědomí“ kvakerům dovoľovala oslovovat okolí i v příštích staletích. Již roku 1688 prohlásilo jedno shromáždění kvakerů, že otrokářství odporuje tzv. zlatému pravidlu (nečini to, co

nechceš, aby druhí činili tobě). Trvalo ještě více než století, než se otrokářství mezi kvakery vytratilo, ale přesto měli v tomto smyslu Přátelé před ostatními křesťany velký náskok. Idea rovnosti všech lidí se nověji projevuje v zápasu kvakerů proti rasismu a všem formám diskriminace, např. též za rovnoprávnost žen.

Už od Foxových dob byli Přátelé známí svou péčí o chudé a ochotou pomáhat v nouzi. Roku 1947 bylo toto dlouholeté úsilí oceněno Nobelovou cenou míru udělenou dvěma kvakerským organizacím za práci pro ty, jimž ublížila druhá světová válka. Kvakeři prosluli i jako členové záchranných týmů a velmi pomohli rozvoji dobrovolnické práce.

Foxova těžká zkušenost s anglickými věznicemi se podobně promítla do staletí trvajícího zájmu kvakerů o reformu vězeňství a nověji i o zrušení trestu smrti. Reformní snahy se týkají i školství a péče o mentálně postižené, a to jak prostřednictvím zájmu o veřejné sociální instituce, tak díky zřizování vlastních škol, ústavů i univerzit.

Po celou historii provází kvakery také pacifismus a úsilí o smířování (peacemaking). Slova slavné deklarace králi Karlu II. z roku 1661 mezi kvakery dodnes platí: „Duch Kristův, který nás vede do veškeré pravdy, nás nikdy nepohne k tomu, abychom bojovali a vedli válku proti žádnému člověku vnějšími zbraněmi, a to ani za Kristovo království ani za království tohoto světa.“

Mnoho podob Společnosti přátel

Navzdory velké roli svědomí a z ní vyplývající tolerance se ani Přátelům nevyhnula štěpení. Osou doktrinárních sporů mezi Přáteli bylo chápání osoby Ježíše a z něho vyplývající závaznosti jeho poselství. K hlav-

⇒ *Dokončení na další straně dole v rámečku.*

Registrace Ústředí muslimských obcí a veřejná diskuse o islámu v České republice

STÁT K MUSLIMŮM: VSTRÍCNĚ I OPATRNĚ

Stanislav Příbyl

Oficiální uznání islámského vyznání ze strany státu je v západních demokraciích nejen projevem náboženské svobody, nýbrž také pragmatickým opatřením, které může přispět ke zpřehlednění náboženské scény i k větší transparentnosti aktivit samotných muslimů. Vzhledem k tomu, že muslimové nejsou zatím v České republice příliš početní a navíc nejsou organizačně příliš rozštěpení, nenastalo dilema, se kterým se státní správa v jiných zemích musela potýkat, totiž s kým vlastně jednat, kdo je oficiálním reprezentantem islámu v té které zemi, a tím i partnerem pro vyjednávání o podmínkách registrace, označované tradičně též jako státní uznání.

Od 17. září 2004 jsou muslimové v České republice registrováni ministerstvem kultury jako státem uznaná náboženská společnost, i když pouze v prvním stupni.¹ Ústředí muslimských obcí je právnickou osobou a může také další právnické osoby zakládat, avšak islámští duchovní nemají zatím přístup do armády, vězeňství (i když zde je jejich přítomnost tolerována), nemohou oddávat s civilními účinky, nemohou vyučovat náboženství na státních školách a v neposlední řadě nemají muslimové v České republice právo na hrazení platů duchovních a provozu svého ústředí státem.

Tyto všechny nadstandardní výhody by jim umožnil až druhý stupeň registrace, kdy

by se nejméně po deseti letech jakoby ve zkušební lhůtě „akreditovali“. Potřebovali by k tomu získat přibližně 10 000 podpisů svých členů místo dosavadních pouhých 300.² Ústředí muslimských obcí proto zažádalo ministerstvo kultury o prominutí těchto náročných podmínek pro druhý stupeň registrace. Žádost o toto prominutí opřeli o možnost udělení výjimky těm náboženským společnostem, které „reprezentují významné světové náboženství s dlouhou historickou tradicí“.³

To lze českým muslimům přát, ovšem také z toho důvodu, že by od státní správy mohli naši občané očekávat, že bude i na muslimské obce důsledně aplikovat tzv.

kvalitativní podmínky působení církví a náboženských společností a že tedy bude i pro ně platit omezení, podle něhož nesmí v České republice vyvíjet činnost mj. takový náboženský subjekt, který „popírá nebo omezuje osobní, politická nebo jiná práva fyzických osob pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání nebo sociální postavení, rozněcuje nenávist a nesnášenlivost z těchto důvodů, podporuje násilí nebo porušování právních předpisů“.⁴ Na jedné straně je tedy registrace muslimských obcí aktem, potvrzujícím právo na náboženskou svobodu, jemuž se například křesťané v některých muslimských zemích ne vždy

⇒ *Dokončení z předchozích stran.*

ním schizmatům došlo na počátku 19. století v souvislosti s velkým vlivem, který na Přátele mělo probuzenecké (evangelikální) hnutí. Největší organizace Přátel jsou dnes buď konzervativní (s tradiční volnou strukturou shromáždění), anebo evangelikální (s pastory, kázáním apod.).

Exkluzivnost kvakerů se postupem doby vytrácela a ti současní na podobné spory - zdá se - rezignovali. Vytvářejí velmi rozmanité světové společenství. Nalezeme v něm velké rozdíly: od víry v Ježíšovo božství až k pojetí Ježíše jako jednoho ze světových duchovních učitelů, od výsadního postavení Bible až k inspiraci širokým vějířem duchovní literatury.

Spolu se ztrátou exkluzivity roste význam zastřešující kvakerské organizace: většina ročních shromáždění se hlásí ke Světovému konzultačnímu výboru Přátel (FFCC),¹² založenému roku 1937. Odhaduje se, že reprezentuje asi 400 tis. kva-

kerů. Z nich je nejvíce (asi polovina) v Severní Americe. V Evropě získali kvakeři významnější zastoupení hlavně v severovýchodních zemích. Od letošního roku se pravidelně schází i pražská bohoslužebná skupina.¹³ ■

Literatura

- MEAD, Frank S., HILL, Samuel S., *Handbook of Denominations in the United States*, 11. vydání, Abingdon Press 2001, str. 141 uvádí jen 50 tis.
MELTON, J. Gordon, *Encyclopedia of American Religions*, 6. vydání, Gale, 1999.
STEIN, Steven J., *Alternative American Religions*, Oxford University Press, 2000.
WILLIAMS, Peter W., *America's Religions*, University of Illinois Press, 2002.

Poznámky

- 1 Ranteři, muggletoniáni, diggeři a snad i další.
- 2 Evangelium podle Jana 1,9 podle překladu krále Jakuba.
- 3 WHALEN, William J., *Kvakeři, aneb Naši bližní, Přátelé*, brožura z roku 1966, česky dostupná na <http://www.geocities.com/praguequakers/kvakeri.doc>, download 4. 6. 2007, str. 12. Naproti tomu MEAD, Frank S., HILL, Samuel S., *Handbook of Denominations in the United States*, 11. vydání, Abingdon Press 2001, str. 141 uvádí jen 50 tis.

4 *Jsi poprvé na kvakerském bohoslužebném shromáždění?*, text dostupný na http://www.geocities.com/praguequakers/Poprve_na_bohoslužebnem_setkani.doc, download 4. 6. 2007.

5 S nadsázkou tyto protiklady vyjadřuje Whalen tvrzením, že Fox byl „mystický hippie“ své doby. - WHALEN, William J., *Kvakeři...*, str. 3.

6 Mezi kvakery je oblíbené vysvětlení, že Fox na výzvu jednoho soudce, aby se třásl před majestátem soudu, odpověděl, aby se soudce spíše třásl před slovem Pána. Soudce ho na to nazval kvakerem.

7 Např. anglické označení neděle „Sunday“ odkazuje ke „dni slunce“.

8 Anglicky mluvící kvakeři používali tykání i tehdy, když tvary „thee“ a „thou“ byly již zastaralé.

9 Více viz MRÁZEK, M., *Americký svatý experiment, Dingir* 9 (2), 2006, str. 44-46.

10 JOHNSON, P., *Dějiny amerického národa*, Academia 2000, str. 89.

11 Základy kvakerské teologie tvoří díla raného teologa a apologety Roberta Barclaye (asi 1648-1690), dostupná na adrese <http://www.qhpress.org/texts/barclay/index.html>.

12 Více viz na adrese <http://www.fwccworld.org>.

13 Více viz na adrese <http://www.kvakeri.cz>.

PhDr. Zdeněk Vojtíšek, Th. D., (*1963) je odborným asistentem na Husitské teologické fakultě UK a šéfredaktorem časopisu Dingir.